

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 24 (37)

Суми – 2020

**SECTION 8
CRIMINAL PROCESS AND CRIMINALISTICS;
JUDICIAL EXPERTISE; OPERATIONAL-BROADCASTING ACTIVITY**

**СЕКЦІЯ 8
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i24.p97>

**ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАКОННОСТІ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ**

***Льченко Олександр Васильович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4885-2205>*

***Таранченко Анастасія Олександрівна,**
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Стаття присвячена діяльності органів прокуратури у військовій сфері. У роботі було зазначено історичні аспекти становлення прокуратури. Також була досліджена та висвітлена проблематика реорганізації органів прокуратури стосовно її діяльності у військовій сфері, що знаходить свій вияв у ліквідації військових прокуратур. Прокуратура Україна є єдиною централізованою системою, на яку покладено виконання функцій, спрямованих на забезпечення законності. Порядок виконання цих функцій має чітко відповідати закону та основним засадам діяльності органів прокуратури. Роль прокуратури є надзвичайно великою, бо вона є дієвим інструментом зміцнення режиму законності, що обумовлював розвиток правової держави.

Діяльність органів прокуратури у військовій сфері має надзвичайне значення, особливо, враховуючи те скрутне політичне становище, у якому перебуває Україна. В умовах збройного конфлікту значно зростає кількість військових злочинів, розслідуванням яких у всі часи займалися військові прокуратури. Усі реформи у сфері безпеки та оборони мають відбуватися з урахуванням ситуації, у якій перебуває Україна, зокрема, з урахуванням існуючих воєнних загроз з боку РФ. Окупація Луганської та Донецької областей, анексія Криму, збройна агресія РФ, диверсійна та розвідувально-підбивна діяльність, нагромадження військових формувань біля кордону України – це все є актуальними загрозами обороні та національній безпеці України.

Було наведено ряд аргументів, які доводять недоцільність такої реорганізації. Досліджено та проаналізовано міжнародний досвід на прикладі провідних країн світу, таких як США, Ізраїль, Великобританії. На основі даного аналізу була доведена важливість існування спеціалізованого органу, на який покладено функції нагляду за дотриманням законності у військових формуваннях та розслідування злочинів у військовій сфері. Було доведено, що розслідуванням військових злочинів мають займатися спеціалізовані органи із досвідченим та кваліфікованим кадровим

складом, адже правопорушення, які вчиняють військовослужбовці є специфічними та потребують специфічного підходу до їх розслідування.

Ключові слова: органи прокуратури, військова юстиція, реорганізація, нова спеціалізована прокуратура, міжнародний досвід.

Pchenko O.V., Taranchenko A.O. Exercising prosecutorial oversight during the investigation war crimes. The article is devoted to the activities of the prosecutor's office in the military sphere. The historical aspects of the formation of the prosecutor's office were noted in the work. The issue of reorganization of the prosecutor's office in relation to its activities in the military sphere, which is reflected in the liquidation of military prosecutor's offices, was also studied and covered. The Prosecutor's Office of Ukraine is the only centralized system entrusted with the performance of functions aimed at ensuring legality. The procedure for performing these functions must clearly comply with the law and the basic principles of the prosecutor's office. The role of the prosecutor's office is extremely important, because it is an effective tool for strengthening the rule of law, which determined the development of the rule of law.

The activities of the prosecutor's office in the military sphere are extremely important, especially given the difficult political situation in Ukraine. In the context of armed conflict, the number of war crimes, which have always been investigated by military prosecutors, is growing significantly. All security and defense reforms must take into account the situation in Ukraine, in particular, taking into account the existing military threats from Russia. Occupation of Luhansk and Donetsk regions, annexation of Crimea, armed aggression of the Russian Federation, sabotage and reconnaissance activities, accumulation of military formations near the border of Ukraine - all these are urgent threats to the defense and national security of Ukraine.

A number of arguments were presented that prove the inexpediency of such a reorganization. The international experience on the example of the leading countries of the world, such as the USA, Israel, Great Britain is researched and analyzed. Based on this analysis, the importance of the existence of a specialized body responsible for overseeing the rule of law in military formations and the investigation of crimes in the military sphere was proved. It has been proven that war crimes should be investigated by specialized bodies with experienced and qualified personnel, as the offenses committed by servicemen are specific and require a specific approach to their investigation.

Keywords: prosecution bodies, military justice, reorganization, new specialized prosecutor's office, international experience.

Постановка проблеми. Україна перебуває на етапі стрімкого розвитку та удосконалення державотворення, що потребує такого ж стрімкого удосконалення механізму держави та всіх його складових, насамперед це стосується інститутів державної влади. Відбувається постійне реформування всіх елементів механізму держави, яке спрямоване на зміцнення демократії та створення досконалого правового суспільства. За часи незалежності України чинний Закон України «Про прокуратуру» неодноразово змінювався, щонайменше тридцять законів про внесення змін до нього було прийнято.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню окремих аспектів діяльності органів прокуратури у військовій сфері присвячено низку праць вітчизняних вчених, серед яких Джміль Т.О., Єременко Ю.А., Архіпова О.Л., Скибенко О.Л., Семененко Б.В., Білоус О.Г., Хіль М.В., Федоренко В.С. та інших. Проте останнім часом

структура органів прокуратури у військовій сфері зазнає вагомих змін. Тому дана тема є актуальною та потребує детального дослідження.

Мета статті - проведення наукового аналізу діяльності органів прокуратури щодо здійснення нагляду за дотриманням законності під час розслідування військових злочинів, висвітлення проблемних питань та шляхи удосконалення діяльності органів прокуратури у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Становлення органів прокуратури на теренах сучасної України розпочалося разом із формуванням правової системи ще в часи розвитку звичаєвого права. За часів правління скіфських царів функції прокурора виконували наглядачі, які виконувати наглядову функцію за дотриманням норм права, які захищали життя, майно та привілеї правителів та знаті [1, с. 100].

Посада прокурора як державного чиновника вперше з'явилась на території Франції у 1302 році,

Філіп IV Красивий на законодавчому рівні закріпив положення про роль королівських прокурорів в суді. Слово "прокурор" походить від латинського слова, що означає "турбуватися" [2, с. 154]. Система прокуратури, яка сформувалась при Катерині II, функціонувала без змін до судової реформи, яка мала місце в середині XIX ст. Згідно з цією реформою при кожному суді були впроваджені посади прокурорів та їх товаришів, тобто помічників. У ці часи до повноважень прокурора належали:

- нагляд за дотриманням законів;
- виявлення та переслідування порушників закону;
- внесення пропозицій до суду з питань попереднього ув'язнення у випадках, що передбачені судочинством;
- нагляд за слідством;
- підтримання обвинувачення в судах [3].

24 серпня 1991 р. було проголошено незалежність України. Одним із перших прийнятих законів на теренах незалежної України став Закон України «Про прокуратуру», який визначив основні завдання, функції та повноваження прокуратури, які є актуальними й сьогодні.

У 1996 р. було прийнято Конституцію України, окремий розділ якої було присвячено прокуратурі, що визначив статус прокуратури як органу, що виконує функції, які є самостійним видом державної діяльності.

Законодавство України надає прокуратурі повну незалежність від інших органів державної влади у здійсненні нею своїх повноважень. На законодавчому рівні закріплена заборона втручання у діяльність прокуратури з боку держави та громадян, а також будь-який вплив на працівників прокуратури [4].

Прокуратура України є єдиною централізованою системою, на яку покладено виконання функцій, спрямованих на забезпечення законності. Порядок виконання цих функцій має чітко відповідати закону та основним засадам діяльності органів прокуратури. Роль прокуратури є надзвичайно великою, бо вона є дієвим інструментом зміцнення режиму законності, що обумовлював розвиток правової держави.

Військова прокуратура України – окремий структурний підрозділ Генеральної прокуратури України, який очолював Головний військовий прокурор та здійснював нагляд за дотриманням законності у військових формуваннях (ЗСУ, СБУ, Національній гвардії України та інших) [4].

Закон України «Про прокуратуру» у першій своїй редакції не передбачав функціонування військових прокуратур на території України. Вперше на законодавчому рівні положення про

військові прокуратури з'явилися на початку 1992 р., постановою Верховної Ради України «Про підпорядкування військових прокуратур» від 30 січня 1992 року № 2076-ХІІ, що набрала чинності 1 лютого 1992 року. Відповідно до даної постанови військові прокуратури підпорядковувалися Генеральному прокурору [5].

До основних функцій прокуратур у військовій сфері належать:

- нагляд за додержанням законів у центральних апаратах органів військових формувань, визначених у п.1 Наказу Генерального прокурора України «Про особливості діяльності військових прокуратур», та органах військового управління [6];

- виконання функцій, що покладені на територіальні органи прокуратури, якщо за певних обставин вони не функціонують;

- здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень, що передбачені ст.402-421, 425-435 ККУ, а також правопорушень, що вчинені військовослужбовцями та особами, що зазначені у ч.4 ст.216 КПК України, а також особами, що проходять службу або працюють в державних установах чи органах, що зазначені у п.1 Наказу Генерального прокурора України «Про особливості діяльності військових прокуратур» [6];

- нагляд за дотриманням законності виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також під час застосування заходів примусового характеру.

Діяльність прокуратури України у військовій сфері супроводжувалась неодноразовим змінами її структури, повноважень та правового статусу прокурорів. Останні зміни у структурі органів прокуратури розпочалися на початку осені 2019 року.

2 вересня 2019 року Генеральний прокурор видав наказ про звільнення з посади заступника Генерального прокурора – Головного військового прокурора, що стало поштовхом для початку реорганізації органів прокуратури у військовій сфері. 19 вересня 2019 року Верховною Радою України було прийнято законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» №1032, відповідно до якого почався процес ліквідації військових прокуратур. Цей процес передбачає перш за все ліквідацію посади головного військового прокурора, зменшення штатного складу прокуратури та має бути завершений до початку 2021 року [7].

На зміну військовим прокуратурам прийшла нова спеціалізована прокуратура. Її спеціалізацією та пріоритетним напрямком діяльності є процесуальне керівництво у розслідуванні

військових злочинів та злочинів, скоєних на підприємствах і установах "Укроборонпрому", Міністерства оборони та інших військових формувань. Прокурор майбутньої спеціалізованої прокуратури буде цивільним, чим усуваються проблеми з конфліктом інтересів та можливістю подвійної дисциплінарної відповідальності [3].

Не зважаючи на те, що органи прокуратури та військова прокуратура, як складова частина даної системи, дійсно потребує реформування, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» № 1032, який стосується статусу військових прокуратур, а також організаційних основ їх діяльності, мають суперечливі положення, які не відповідають цілям України з приводу забезпечення національної безпеки в умовах збройного конфлікту з Російською Федерацією [7].

Усі реформи у сфері безпеки та оборони перш за все мають відбуватися з урахуванням ситуації, у якій перебуває Україна, зокрема, з урахуванням існуючих воєнних загроз з боку РФ.

Окупація Луганської та Донецької областей, анексія Криму, збройна агресія РФ, диверсійна та розвідувально-підривна діяльність, погрози розміщення на території Криму ядерної зброї, нагромадження військових формувань біля кордону України – це все є актуальними загрозами обороні та національній безпеці України.

Для країн, які перебувають у збройних конфліктах військова юстиція відіграє вагомую роль. Однією з таких країн є Ізраїль. У Ізраїлі система військової юстиції складається із трьох складових частин: Корпус судових представників, Підрозділ військової поліції кримінальних розслідувань та військові суди [8, с.221].

Окрім того військові прокуратури у різних їх формах активно функціонують на території провідних країн світу, наприклад: США, Італія, Іспанія, Великобританія та інші. Військові прокуратури у деяких країнах функціонують незалежно від інших органів, а у деяких – у складі Міністерства Оборони або ж Міністерства Внутрішніх Справ. Проте незважаючи на всі відмінності є дещо, що об'єднує їх – це їх завдання та функції. На військову прокуратуру будь-якої країни покладено обов'язок розслідування військових злочинів та підтримання обвинувачення у суді.

На систему військової юстиції у Ізраїлі покладено обов'язок здійснення функцій як обвинувачення у кримінальних справах так і захисту військовослужбовців, яких притягують до кримінальної відповідальності. Іншою важливою

функцією цих органів є юридичне консультування командирів, а також інших військовослужбовців.

У складі Великобританії діє Служба військових прокурорів, яка є повністю незалежною організацією та не входить у систему військової ієрархії ЗС Великобританії.

На території Іспанії діє військовий юридичний корпус, який виконує функції з приводу застосування правосуддя у межах Збройних Сил Іспанії. Військова юстиція є частиною судової влади та має свої представництва в арміях. Окрім того функції військових прокурорів співпадають із функціями державних прокурорів. Юрисдикція військового юридичного корпусу поширюється на захист прав у дисциплінарному провадженні та кримінальні справи [9].

У Румунії складовою частиною системи військової юстиції є Управління військових судів. У структурі міністерства національної оборони Румунії діє Дирекція військових судів, яка займається організацією діяльності в межах своєї компетенції. Управління військових судів є одним з центральних органів Міністерства національної оборони Румунії, який безпосередньо підпорядковується Міністру оборони країни. Військові установи, які здійснюють правосуддя, є такими: військові суди; територіальний військовий трибунал; військовий апеляційний суд; районні військові суди; військові суди, які мають статус військової частини» [9].

Окрім того військові прокуратури у різних їх формах активно функціонують на території провідних країн світу, наприклад: США, Італія, Іспанія, Великобританія та інші. Військові прокуратури у деяких країнах функціонують незалежно від інших органів, а у деяких – у складі Міністерства Оборони або ж Міністерства Внутрішніх Справ. Проте незважаючи на всі відмінності є дещо, що об'єднує їх – це їх завдання та функції. На військову прокуратуру будь-якої країни покладено обов'язок розслідування військових злочинів та підтримання обвинувачення у суді.

На території США функціонує Корпус генерального судового представника. Представники корпусу діють при судах та виконують функції обвинувача або ж захисника підсудного. Разом з тим представники є військовослужбовцями, тому вони здійснюють свої функції не лише у військових судах, а й у звичайних судах з питань представництва збройних сил. Окрім того на них покладено обов'язок юридичного забезпечення діяльності збройних сил [10].

Судові представники звітують про захист процесуальних прав військовослужбовців під час

здійснення судочинства за кордоном. Разом з тим вони активно приймають участь у розробці та тлумаченні міжнародних угод, а також захищають права та зобов'язання США у відповідності до міжнародних угод [11].

Висновок. Діяльність органів прокуратури у військовій сфері має надзвичайне значення, особливо, враховуючи те скрутне політичне становище, у якому перебуває Україна. За час становлення державності України органи влади та органи прокуратури пройшли тривалий шлях розвитку. В умовах збройного конфлікту значно

зростає кількість військових злочинів, розслідуванням яких у всі часи займалися військові прокуратури.

Тому таке реформування є навряд чи доцільним, адже військові злочини завжди існували та будуть існувати, а отже хтось має їх розслідувати. Розслідуванням військових злочинів мають займатися спеціалізовані органи із досвідченим та кваліфікованим кадровим складом, адже правопорушення, які вчиняють військовослужбовці є специфічними та потребують специфічного підходу до їх розслідування.

Література:

1. Ротнова І. Б. Історико-правові аспекти визнання прокурора суб'єктом кримінального провадження. – К.: Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2011. - № 1. - С. 100-104.
2. Феоктістова О. М. Генерал-прокурори Російської імперії XIX ст. та їхня роль у розвитку діяльності прокуратури. – Х: Актуальні проблеми держави і права. - 2013. - Випуск 70. - С. 154-160.
3. Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 25.11.2020)
4. Матіос А.В. Структура та об'єкти компетенції Головної військової прокуратури. – Звіт про результати роботи (серпень 2014 – серпень 2015). URL: <https://matios.info/uk/> (дата звернення: 25.11.2020)
5. Постанова Верховної Ради України «Про підпорядкування військових прокуратур» від 30 січня 1992 р. № 2076-XII. – Відомості Верховної Ради.
6. Наказ Генерального прокурора України «Про особливості діяльності військових прокуратур» від 29 серпня 2014 р. № 12гп. URL: <https://www.gp.gov.ua> (дата звернення: 24.11.2020)
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 р. №1032. – Відомості Верховної Ради.
8. The 2014 Gaza Conflict: Factual and Legal. URL: <http://mfa.gov.il/ProtectiveEdge/Documents/2014GazaConflictFullReport.pdf> (дата звернення: 25.11.2020)
9. Джміль Т.О. У провідному юрвиші країни розповіли про функціонування військової юстиції у різних державах. URL: <https://www.unn.com.ua> (дата звернення: 25.11.2020)
10. America's oldest and largest law firm. URL: <http://www.goarmy.com/jag/about/history.html> (дата звернення: 25.02.2020)
11. Army Jag Corps, Areas of practice. URL: <http://www.goarmy.com/jag/jag-areas-of-practice> (дата звернення: 25.11.2020).